

Demokratskeradionice
„Barbara Pramer“

LJUDSKA PRAVA

PRIRUČNIK ZA DJECU

Podgorica, 2015.

LJUDSKA PRAVA

Priručnik za djecu, 2015

IZDAVAČ

Misija OEBS-a u Crnoj Gori

AUTORI

Svetlana Kijevčanin

Danijela Jović

GRAFIČKO OBLIKOVANJE I ILUSTRACIJE

Slađana Bajić-Bogdanović

FOTOGRAFIJE

Shutterstock, Wikipedia

Štampa

Artgrafika

Tiraž

100

Ova publikacija je nastala u okviru programa
Demokratske radionice „Barbara Pramer“
Skupštine Crne Gore čiju izradu je finansirala
Misija OEBS-a u Crnoj Gori. Stavovi formulisani
u ovoj publikaciji ne predstavljaju obavezno
stavove Misije OEBS-a u Crnoj Gori.

SADRŽAJ

4 ..... UVOD

1 ISTORIJAT I DOKUMENTI LJUDSKIH I DJEČIJIH PRAVA

8 ..... NASTANAK LJUDSKIH PRAVA

16 ..... KONVENCIJA O PRAVIMA DJETETA

22 ..... KAKO SE ŠTITE DJEČIJA PRAVA

2 LJUDSKA PRAVA NJIHOVO RAZUMIJEVANJE I MEĐULJUDSKI ODNOSI

28 ..... INTERKULTURALNOST

31 ..... STEREOTIPI I PREDRASUDE

35 ..... DISKRIMINACIJA

38 ..... POL I ROD

3 POJEDINAČNA PRAVA

28 ..... PARTICIPACIJA

31 ..... POJEDINAČNA PRAVA IZ KONVENCIJE

Nakon tema Demokracija i parlament i Evropska unija koje su obrađivane u Demokratskim radionicama „Barbara Pramer« sada se u program uvodi i nova tema radionice Ljudska prava. Bavljenje ovom temom je važno jer u razumijevanju suštine ljudskih prava počiva i razumijevanje osnovnih vrijednosti Evropske unije i ponašanje u skladu sa njima.

Svjesni smo da pitanje poštovanja TVOJH prava nije samo tvoja odgovornost, već su tu odrasli, država, institucije, ministarstva, roditelji, nastavnici, mediji, nevladine organizacije, korporacije, i svi oni imaju veliki dio odgovornosti u stvaranju uslova da se tvoja prava poštuju, a ako se ne poštuju da preduzimaju odgovarajuće mjere kada se primijeti da su ona prekršena. Ali ovdje TEBE stavljamo u centar! Bitno nam je da znamo da imaš SVIJEST o svojim pravima, da znaš koja su sve tvoja prava, kao i svijest o tome da možeš i da treba da reaguješ ukoliko se tvoja prava ne poštuju. Tek sa ovakvim stavom možemo se nadati da će duh slobode, tolerancije i ravnopravnosti prevladati i da ćemo svi zajedno stvarati svijet u kome ćeš TI biti samostalan/na, siguran/na u sebe i spreman/na za preuzimanje inicijative i odgovornosti ZA STVARI KOJE TE SE TIČU!

Ovdje smo da te ohrabrimo da kreneš u tom pravcu ili ako su već ovo tvoji principi, da nastaviš dalje da ih primjenjuješ! Naravno, odrasli su tu da ti budu podrška, saradnici i ravnopravni partneri.

OPŠTE KARAKTERISTIKE LJUDSKIH PRAVA

- Za razliku od ostalih prava koja su pozitivno pravnog porijekla, što znači da ih država propisuje i zavise od zakonodavca i njegove volje, LJUDSKA prava su MORALNOG porijekla. Način njihovog ostvarivanja je pitanje države, međunarodnih i univerzalnih organizacija.
- Ljudska prava su prava koja su zajednička za sve pojedince zato što su oni ljudska bića. Ona proističu iz osnovnih shvatanja ljudske prirode, viđenja ljudskih bića kao ravnopravnih, samostalnih i slobodnih, i država ih MORA poštovati, bez obzira da li se na to obavezala ratifikacijom ugovora.
- Ona obezbjeđuju minimum zaštite i ovlašćenja dostupnih svima ili predstavljaju minimum zahtjeva koje možemo postaviti prema državi ili drugima zato što smo ljudska bića.
- Koncept ljudskih prava zasniva se na priznanju da svako ima pravo da uživa njegova/njena ljudska prava bez obzira na rasu, boju kože, pol, jezik, vjeroispovijest, političko ili neko drugo ubjeđenje, nacionalno ili socijalno porijeklo, svojinu, rođenje ili neko drugo stanje.
- Ljudska prava se pravnim propisima ne propisuju niti odobravaju, već GARANTUJU.

- Najčešće su usmjerena prema DRŽAVI i može se reći da postoje da bi se ograničila vlast države. Ljudska prava nijesu u isključivoj nadležnosti nijedne države; država ne može da odlučuje da li će da ih poštuje ili ne. Obaveznost poštovanja ljudskih prava za državu proističe iz njenog unutrašnjeg poretka, ali je na poštovanje prava obavezuje MEĐUNARODNO PRAVO.
- Osnovno načelo savremenog prava o ljudskim pravima je da su svi ljudi JEDNAKI/ načelo jednakosti = načelo NEDISKRIMINACIJE.

Ljudska prava su:

UNIVERZALNA:

Pripadaju svim pojedincima zato što su ljudi i svi ih posjeduju u istoj mjeri.

Ona su NEOTUĐIVA:

Ne mogu biti kupljena ili zaslužena, oduzeta ili izborena.

Ona su NEPONIŠTIVA:

Država ili neko drugi ih ne može opozvati.

Ona su NEDJELJIVA:

Od istog su značaja i ne mogu se postići na račun drugih prava.

ISTORIJAT I DOKUMENTI LJUDSKIH I DJEČIJIH PRAVA

.....

NASTANAK LJUDSKIH PRAVA

KONVENCIJA O PRAVIMA DJETETA

KAKO SE ŠTITE DJEČIJA PRAVA

1.1 NASTANAK LJUDSKIH PRAVA

Da li si znao da je Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima usvojena 1948. godine, gdje su prvi put definisana određena prava i slobode svih ljudi.

Da, a jedanaest godina kasnije je usvojena i Deklaracija o pravima djeteta, gdje su djeca izdvojena kao posebno osjetljiva grupacija koja zahtijeva specifičnu zaštitu.

Najvećim dijelom istorije ljudi su živjeli u državama koje nijesu priznavale i poštovala ljudska prava. To je počelo da se mijenja tek u 18. vijeku, najprije na evropskom i američkom kontinentu. Tada počinje da se govori sve više o „slobodi“ i „jednakosti“ jer društvena uređenja prije tog perioda nijesu svim svojim stanovnicima garantovala slobodu niti su, prema tadašnjim zakonima, svi građani imali jednaka prava.

Tako, Deklaracija o nezavisnosti, donijeta u Sjedinjenim Američkim Državama 1776. godine, u jednom svom dijelu kaže „...da su ljudi stvoreni jednaki.“ Pa ipak, u to vrijeme ni američki crnci ni žene nijesu imali pravo glasa. Slično je bilo i u Evropi: 1789. godine se dogodila Francuska revolucija nakon koje je usvojena **Deklaracija o ljudskim i građanskim pravima** koja je pravo glasa omogućavala samo muškarcima, i to onim bogatijim. Siromašni stanovnici Francuske kao i sve žene koje su u to vrijeme živjele u Francuskoj, bili su „građani drugog reda“.

Do sredine 20. vijeka, svaka zemlja je za sebe uređivala način na koji je štiti prava svojih građana i nijedna druga zemlja nije imala pravo da se u to upliće. Međutim, kada je u Njemačkoj došao na vlast nacistički režim koji je bio odgovoran za veliki broj zločina 30-ih i 40-ih godina prošlog vijeka, ostatak svijeta nije više mogao mirno da posmatra i poštuje odluke njemačke vlasti. Tada se razvila potreba da ta **prava postanu predmet međunarodne zaštite**. Hitler se svirepo odnosio prema svima koji ga nijesu podržavali i naročito, bez ikakvog razloga, prema pripadnicima određenih nacija koje je želio potpuno da uništi (kao npr. Romi, Jevreji i dr.). I ne samo to. On je bio prijetnja i za mir u susjednim zemljama, cijeloj Evropi, pa čak i svijetu.

Po završetku II svjetskog rata, **1945. godine nastaju Ujedinjene nacije**, međunarodna organizacija čiji je glavni cilj da brine o poštovanju ljudska prava u cijelom svijetu kroz različite međunarodne dokumente o kojima

Zastave zemalja članica ispred zgrade Ujedinjenih Nacija u Njujorku

ćemo kasnije reći nešto više. Zemlju koja krši ljudska prava najprije kritikuju druge države, njen slučaj se može pojaviti pred različitim organima Ujedinjenih nacija i protiv nje se mogu usvajati rezolucije i deklaracije u kojima se osuđuje kršenje ljudskih prava u toj zemlji. Sa sve većim kršenjem ljudskih prava zemlja postepeno ulazi u međunarodnu izolaciju, druge zemlje ne žele sa njom da sarađuju, da trguju, i privremeno se prekidaju odnosi sa tom zemljom. Dakle, **ljudska prava su prestala da budu unutrašnja stvar jedne države, a države se u izvjesnoj mjeri odriču svoje apsolutne moći da donose odluke na svojoj teritoriji u korist međunarodnih obaveza.**

Kršenje ljudskih prava nije samo stvar onih koji ih krše i onih koji trpe - to se tiče svih nas. Kao što cjeli svijet brine o tome da li neka zemlja krši prava ljudi koji žive u njoj, tako je i naša stvar da li naš komšija krši prava svoje djece, da li nastavnik u susjednom odjeljenju ugnjetava svoje učenike ili ekipa starijih dječaka bije jednog "cvikeraša". Ljudska i dječija prava su stvar svih nas, pa zato svi imamo odgovornost da binemo o njihovom poštovanju i unapređivanju.

Dinamičnost ljudskih prava ogleda se i u njihovom stalnom **proširenju**. U novije vrijeme postoji ubrzana tendencija **povećanja njihovog broja**, a traži se i priznavanje novih prava.

Evolucija ljudskih prava sigurno će teći i dalje. S jedne strane, uočavaće se nove opasnosti po ljudska prava i čovjekovo dostojanstvo, a s druge strane, uvijek će postojati potreba da se priznaju nova prava.

- Nova i drugačija prava ne treba da potisnu već postojeća ili priznata prava.
- Nije sve što je lijepo, poželjno ili privlačno samo po sebi pravo. Jedno je nešto priznati kao vrijednost kojoj treba težiti, a drugo je tvrditi da se ima pravo na tu vrijednost. Takav je slučaj s tvrdnjama da postoji pravo na turizam.

Važno je poznavanja istorije i situacija kršenja ljudskih prava tokom istorije, kako se situacije sistematske diskriminacije i kršenja prava pojedinih grupa i naroda ne bi ponavljale. (Primjer holokausta i progona Jevreja, diskriminacija Roma, primjer aparthejda i diskriminacije crnaca u Južnoj Africi, Kju-kluks-klan i rasizam prema crncima u SAD itd.)

Memorijalni spomenik u Berlinu

1215.

1213, 1214 1216, 1217

Britanski kralj Džon pod pritiskom svojih lordova potpisuje **Magna Carta**, dokument kojim je ograničena apsolutistička vlast kralja, a koji garantuje prava „slobodnim ljudima“. Magna Carta se smatra prvim pisanim ustavnim zakonom Engleske i dokumentom koji garantuje građanska prava i vladavinu prava.

1689.

1687, 1688 1690, 1691

Britanski „Bill of Rights – akt Parlamenta Engleske“, koji u statutarnoj formi reformuliše Deklaraciju o pravima (poslužio je kao inspiracija za američki „Bill of Rights“ dokument nastao 1789, a koji je ratifikovan 1791. Predstavlja zajednički naziv za prvih 10 amandmana Ustava SAD). 1689. Džon Lok uspostavlja koncept prirodnog prava na život, slobodu i vlasništvo. Lok smatra da su svi ljudi rođeni slobodni i jednaki.

1789.

1787, 1788

Dogodila se Francuska revolucija pod parolom „sloboda, bratstvo i jednakost“. Usvojena je Francuska deklaracija o ljudskim i građanskim pravima: „Ljudi su rođeni i ostaju slobodni i jednaki u pravima“. Francuskom revolucijom nije uvedeno opšte nego ograničeno pravo glasa, uprkos demokratskim proklamacijama. Naime, to pravo je priznato samo aktivnim građanima tj. **onima koji plaćaju** porez u najmanjem iznosu od tri dnevnice, čime su tog prava lišene sve siromašnije kategorije stanovništva.

1789.

1790, 1791

Održani su prvi predsjednički izbori u Americi kada je Džordž Vašington izabran za prvog američkog predsjednika. U to vrijeme, američki crnci i žene nisu imali pravo glasa. Predsjednički izbori nikada nijesu bili obustavljeni niti odloženi, čak ni u vrijeme Drugog svjetskog rata i ekonomskih kriza. Alen Lihtman, profesor istorije sa Američkog univerziteta u Vašingtonu, piše da su Amerikanci organizovali izbore čak i 1864. usred američkog građanskog rata.

1820.

1818, 1819 1821, 1822

Izbornim zakonom u Francuskoj bogati građani su dobili dva glasa, dok je stanovništvo nižeg ekonomskog i socijalnog statusa raspolagalo samo jednim.

1863.

1861, 1862 1864, 1865

Predsjednik SAD Abraham Linkoln 1. januara izdaje **Proglas o oslobađanju** objavljujući da „sve osobe koje drže druge ljude kao robove u bilo kojoj državi ili dijelu države, smatraće se pobunjenim protiv SAD“ a ljudi držani u ropstvu od sada će biti „zauvijek slobodni“.

1893.

1891, 1892 1894, 1895 1913

Na Novom Zelandu je ženama omogućeno pravo glasa.

1914. - 1918

I svjetski rat

1920.

1921

Priznato je pravo glasa ženama u SAD na osnovu 19. amandmana u Ustavu, činom ratifikovanja od strane Tenesija kao 36. savezne države.

1923.

1922 1924, 1925 1938

Liga naroda je usvojila „Deklaraciju o pravima djeteta“ koja je bila jedna od glavnih inspiracija za kreiranje UN „Konvencije o pravima djeteta“ nastale 1989.

1939. - 1945

II svjetski rat

1945.

Ujedinjene nacije UN osnovane u San Francisku. Povelja Organizacije UN govori da je jedna od njihovih glavnih svrha promocija i ohrabivanje „poštovanja ljudskih prava i osnovnih sloboda za sve bez obzira na rasu, pol, jezik i religiju“. Za razliku od sporazuma Lige naroda, ova povelja naglašava principe individualnih ljudskih prava.

1945.

1946. 1947

1948.

1949. 1950.

1950.

1951, 1952 1957, 1958

1959.

1960, 1961 1969, 1970

1971.

1972, 1973 1987, 1988

1989.

Omoгуčeno pravo glasa ženama u SFR Jugoslaviji.

Generalna skupština UN usvojila Univerzalnu deklaraciju o ljudskim pravima koja definiše osnovna i neotuđiva prava svih članova ljudske familije i predstavlja prvi obuhvatan sporazum među državama za određena prava i slobode svih ljudi.

U Savjetu Evrope usvojena Evropska konvencija o ljudskim pravima.

Generalna skupština UN je usvojila prvi dokument koji se posebno bavi zaštitom prava djece - Deklaraciju o pravima djeteta. Djeca su izdvojena kao posebno osjetljiva grupacija koja zahtijeva specifičnu zaštitu.

Žene su u Švajcarskoj dobile biračko pravo, a u Portugalu 1975. godine. Uprkos tome što je danas u većini zemalja ostvareno univerzalno pravo glasa, neke kategorije su u pojedinim zemljama lišene tog prava. U pitanju su lica osuđena na dužu zatvorsku kaznu, pojedinci lišeni poslovne sposobnosti i mentalno oboljele osobe.

Pad Berlinskog zida; kreiranje UN Konvencije o pravima djeteta koja predstavlja prvi međunarodni instrument koji se posebno bavi djecom, a koji, za razliku od deklaracije, OBAVEZUJE države članice.

1990.

1991, 1992 1993

1994.

1995, 1996 2004, 2005

2006.

Konvencija o pravima djeteta stupila na snagu, pošto ju je potpisalo 20 zemalja uključujući i tadašnju SFRJ. Do kraja XX vijeka Konvenciju je ratifikovalo, tj. prihvatilo kao obavezujuću, 192 od 194 zemlje - ostale dvije su Somalija i SAD koje su je samo potpisale. Nijedna druga konvencija UN o ljudskim pravima nije bila prihvaćena tako brzo i sa tako očiglednim entuzijazmom.

Pravo glasa crncima i ženama u Južnoafričkoj Republici.

Referendum i proglašenje nezavisnosti Crne Gore.

- 1 Zašto misliš da je važno da djeca znaju o istorijatu ljudskih i dječijih prava?
- 2 Koje bi ti događaje sa liste izdvojio/la kao najvažnije. Zašto?
- 3 Koji ljudi su najranije dobili sva prava a koji se još uvijek bore za njih?

1.2 KONVENCIJA O PRAVIMA DJETETA

Imam pravo da živim
Imam pravo da dišem
Prirodi da se divim
Učim da čitam i pišem

Nepravdi stavljena tačka
Čuj me odrasli svete
Neću da budem igračka
Hoću da budem dete

Pod nebom plavim il sivim
Pod suncem koje me greje
Imam pravo da živim
Da se igram i smejem

Ljubivoje Ršumović
"Bukvar dečijih prava"

Da bi regulisali međusobne odnose, ljudi usvajaju dokumente čija primjena obezbeđuje zaštitu pojedinaca i grupa i poštovanje njihovih prava. Osnovna ljudska prava obuhvaćena su **Univerzalnom deklaracijom* o ljudskim pravima** koju je usvojila Generalna skupština UN 1948. godine. Ovaj dokument nije posebno izdvajao prava djeteta. U to vrijeme vladalo je mišljenje da je dijete dovoljno zaštićeno u okvirima zaštite pojedinaca, po osnovu ljudskih prava. Dijete je shvatano kao biće koje se **NE RAZLIKUJE** suštinski od odraslih, već ga karakteriše samo nedovoljna razvijenost sposobnosti koje ima odrasla osoba. Smatralo se da dijete ne posjeduje u potpunosti razvijene sposobnosti, ne zna da čita i piše, ne može da shvati stvari i odnose razumljive odraslima.

Takvo shvatanje je vremenom zamijenjeno novim - da potrebe djeteta, kao specifičnog ljudskog bića, zahtijevaju posebnu pažnju i da djeca imaju pravo na posebna prava. Zato su Ujedinjene nacije donijele nova dokumenta koja se bave pravima djece.

Prava djeteta su danas više od moralne kategorije, jer su priznata u međunarodnim i većim dijelom u nacionalnim pravima. Na međunarodnom planu priznata su brojnim međunarodnim dokumentima, od kojih je svakako najznačajnija **Konvencija** o pravima djeteta** iz 1989. godine. Konvencija je stupila na snagu 1990. godine, pošto ju je potpisalo 20 zemalja uključujući i Socijalističku Federativnu Republiku Jugoslaviju. Konvenciju su ratifikovale, tj. prihvatile kao obavezujuću, 192 od 194 države članice UN-a; preostale dvije su Somalija i SAD koje su je samo potpisale. **Nijedna druga konvencija UN o ljudskim pravima nije bila prihvaćena tako brzo i sa tako očiglednim odobravanjem kao Konvencija o pravima djeteta.**

Prava djeteta nam, baš kao i ljudska prava, niko **NE DAJE**, mi ih **IMAMO** samim tim što **POSTOJIMO I NIKO NAM IH NE MOŽE ODUZETI.**

*DEKLARACIJA je takav dokument koji u vidu izjave apeluje na ljude, budi njihovu savjest i predstavlja moralnu obavezu da se ono što je njome propisano poštuje. Međutim, ona nema pravno dejstvo tj. nema snagu zakona.

**KONVENCIJA je dokument sa obavezujućom pravnom snagom.

Osnovni PRINCIPI Konvencije o pravima djeteta su:

Pravo na

- nediskriminaciju
- uvažavanje najboljeg interesa djeteta
- život, opstanak i razvoj
- participaciju

Navedena prava su pretpostavka za ostvarivanje svih drugih prava definisanih Konvencijom.

- ***RATIFIKACIJA** je davanje saglasnosti jedne države da prihvata tekst Konvencije i da se obavezuje na njeno izvršavanje.

KARAKTERISTIKE KONVENCIJE

Da biste što bolje razumjeli Konvenciju, navodimo neka osnovna obilježja:

- U Konvenciji se prvi put utvrđuje UNIVERZALNO prihvaćena DEFINICIJA raznih osnovnih prava djeteta.
- Ona predstavlja UGOVOR o ljudskim pravima sa najviše RATIFIKCIJA*.
- Konvencija je prvi međunarodni dokument u oblasti ljudskih prava koji obuhvata sva ljudska prava koja se priznaju nekoj posebnoj grupi ljudi, DJECI: ekonomska, socijalna, kulturna, politička i građanska. Zahvaljujući tome Konvencija je postala NAJZNAČAJNIJI međunarodni ugovor o pravima djeteta.
- Konvencija je i ORIGINALAN dokument pošto dokument priznaje nova i provokativna ljudska prava, kao npr. pravo djeteta na slobodno izražavanje mišljenja po svim pitanjima koja ga se tiču.
- Konvencija je prvi međunarodni ugovor o ljudskim pravima koji posredno priznaje ulogu ORGANIZACIJA CIVILNOG DRUŠTVA u postupku ostvarivanja prava djeteta.

Imajući na umu sve navedene karakteristike, jasno je da je Konvencija MOĆAN instrument za ostvarivanje i unapređenje prava djeteta, kako na nacionalnom tako i na međunarodnom nivou.

Konvencija je doprinijela da se zahtijev da **DIJETE** bude u **CENTRU** svih zbivanja koja se **NJEGA** tiču i da u njima učestvuje **AKTIVNO**, izražavajući svoje mišljenje, postavi na nivo **PRAVA**.

Pravo djeteta da **IZRAZI SVOJE MIŠLJENJE** se ustanovljava kao jedan od najvažnijih principa u oblasti prava djeteta, a **OBAVEZA** da se izraženo mišljenje sasluša ili uvaži uzdiže se sa nivoa dobre volje do norme međunarodnog prava.

Na taj način, dijete stiče pravo da učestvuje u utvrđivanju **SVOG NAJBOLJEG INTERESA**, umjesto da to sa zaštitničke, pasivne pozicije čine odrasli **ZA NJEGA**, a ostvaruje se i legalna mogućnost da se dijete **ZAŠTITI** čak i od članova svoje **PORODICE**, tako što može npr. da tuži svoje roditelje zbog zlostavljanja i zanemarivanja.

Za one koje zanima da znaju više .....

- Konvencija o pravima djeteta je međunarodni ugovor, jer se njime takođe regulišu neka prava i obaveze. Kada jedna država pristupi ovakvom ugovoru (tj. kada ga RATIFIKUJE), ona se obavezuje da će poštovati obaveze koje iz njega proističu (da će poštovati Konvenciju) i na taj način međunarodni ugovor dobija snagu zakona.
- Ne postoji hijerarhija prava, sva su podjednako značajna, ali se četiri prava izdvajaju zato što se bez njihovog poštovanja nijedno drugo pravo ne može u potpunosti ostvariti i zato se ta prava nazivaju PRINCIPI.
- Konvencija ima za cilj da „mijenja mentalitet“ i tradicionalno (nekadašnje) shvatanje djeteta, u pravcu prihvatanja djeteta kao jednakog ljudskog bića koje ima svoja prava.

STRUKTURA I SADRŽAJ KONVENCIJE*

Konvencija je podijeljena na Preambulu i 3 dijela.

PREAMBULA podsjeća na osnovne principe UN i posebne odredbe određenih instrumenata o ljudskim pravima. Ona potvrđuje da je djeci uslijed njihove osjetljivosti, potrebna zaštita i briga, a u tome ističe primarnu ulogu porodice. U njoj se posebno naglašava neophodnost pravne i druge zaštite djeteta, prije i poslije rođenja, važnost poštovanja kulturnih vrijednosti zajednice iz koje dijete potiče i uloga međunarodne saradnje u zaštiti prava djeteta.

PRVI DIO Konvencije sadrži katalog prava koja se priznaju djetetu, ali i nekoliko odredbi kojima se državama nalaže preduzimanje svih mjera za ostvarivanje prava iz Konvencije i poštovanje najviših standarda u ovoj oblasti, kako na međunarodnom, tako i na nacionalnom nivou. Prvi dio ima 41 član, a mi smo na **posteru Kartice prava djeteta predstavili 40 članova**. Član 41 se odnosi na Poštovanje najviših standarda (ukoliko su standardi dječijih prava važećih nacionalnih i međunarodnih zakona viši od onih koje ova konvencija predviđa, primjenjivaće se viši standardi).

DRUGI DIO sadrži odredbe, članovi od 42 do 45, kojima se dalje razrađuju obaveze država i uređuje osnivanje i rad posebnog nadzornog tijela – Komiteta za prava djeteta. Npr. član 42. glasi: "Države ugovornice se obavezuju da sa principima i odredbama ove konvencije najšire upoznaju, na odgovarajući i aktivan način, kako odrasle tako i djecu."

TREĆI DIO sadrži članove od 46 do 54, koji regulišu pitanja potpisivanja, ratifikacije, pristupanja, stupanja na snagu, stavljanja rezervi, izmjena, otkazivanja i deponovanja ovog međunarodnog ugovora.

- * Čitav tekst Konvencije: Preambula i sva tri dijela, dostupni su u publikaciji „To je pravo“, Suzan Fontejn, Prijatelji dece Srbije i UNICEF 1995. kao i u priručnicima „Sada znam, zato mogu“ Centra za prava djeteta 2003. i „Priručniku za rad nastavnika sa dječijim parlamentima“, Centar za prava djeteta Crne Gore, Podgorica 2011.

Prava se, prema oblasti zaštite na koju su usmjerena, dijele na:

1. Građanska i politička prava, u koja spadaju:

- pravo na identitet
- sloboda izražavanja i pristup informacijama
- sloboda misli, savjesti i vjeroispovijesti
- sloboda mirnog udruživanja i okupljanja
- pravo na privatnost
- pravo na zabranu mučenja ili drugih okrutnih, nečovječnih ili ponižavajućih postupaka ili kazni

2. Porodična sredina i alternativna briga o djetetu predstavljaju izdvojenu sferu u kojoj su prava vezana za:

- porodični život i održavanje odnosa sa roditeljima ili staraocima
- prava djeteta koje je lišeno porodične sredine
- prava djeteta vezana za alternativni smještaj
- pravo djeteta na zaštitu od nezakonitog prebacivanja preko granice i roditeljske otmice
- pravo na zaštitu od zlostavljanja i zanemarivanja

3. Prava na osnovnu zdravstvenu i socijalnu zaštitu

4. Prava na obrazovanje, slobodno vrijeme, rekreaciju i kulturne aktivnosti

5. Prava djeteta koja se nalaze u posebnim situacijama:

- prava djeteta izbjeglice
- prava djeteta u oružanom sukobu
- pravo na zaštitu od seksualne, ekonomske i druge eksploatacije
- pravo na postupak u okviru sistema maloljetničkog pravosuđa
- pravo djeteta pripadnika manjinske grupe ili domorodačkog naroda
- pravo djeteta kada je ono žrtva nekih od okolnosti koje su doprinjele njegovom statusu djeteta u posebnoj situaciji, na fizički i psihički oporavak i reintegraciju

- 1 Šta za tebe znači „uvažavanje najboljeg interesa djeteta“? Kako ti to razumiješ?
- 2 Da li te Konvencija podsjeća na neki dokument koji je tebi poznat iz života? Koji? Zašto?
- 3 Opiši svojim riječima kako Konvencija štiti tvoja prava.
- 4 Ima li nešto tebi jako važno a da nije obuhvaćeno Konvencijom?
- 5 Da li smatraš da i odrasli treba da poznaju prava iz Konvencije? Zašto?
- 6 Na koji način vršnjacima možeš približiti prava iz Konvencije i motivisati ih da se informišu?

1.3 KO I KAKO ŠTITI DJEČIJA PRAVA

Odraslima svaka čast
Na svetu nisam sam
Sa mnom su zakon i vlast

Biće pravde na svetu
I znanja i lepote
Deca će spasti planetu
Od mržnje i prostote

Pa zato javljam svima
Iz moje generacije
I za nas pravde ima
S nama su Ujedinjene nacije

Ljubivoje Ršumović
"Bukvar dečijih prava"

Prava djeteta nam, baš kao i ljudska prava, niko NE DAJE, mi ih IMAMO samim tim što POSTOJIMO. Međutim, veoma je važno da su prava djeteta posebno priznata u zakonima, kao i da postoji odgovarajuća zaštita u slučaju njihovog kršenja. Ako je država prihvatila i obavezala se na poštovanje međunarodnih konvencija, ona je dužna da pod prijetnjom međunarodne odgovornosti poštuje dogovorene standarde, da se uzdržava od kršenja prava i da stvori uslove za njihovo uživanje. U državama, prava djeteta su zaštićena zakonima i drugim pravnim aktima, a ostvaruju se u porodici, školi, državnim ustanovama, na radnim mjestima, na ulici i drugim mjestima i situacijama.

Crna Gora svojim ustavom garantuje
PRAVA SVOJ DJECI

MEHANIZMI ZAŠTITE DJEČIJIH PRAVA U CRNOJ GORI

Kako bi se osiguralo poštovanje prava djece, Skupština i Vlada Crne Gore preduzimaju različite korake – od donošenja **zakona** koji su u skladu sa Konvencijom o dječijim pravima, **strateških dokumenta** kao npr. Nacionalni plan akcije za djecu 2013-2017. koji donosi brojne mjere za unapređenje kvaliteta života djece i mladih u Crnoj Gori do formiranja tijela kao što je **Savjet za prava djeteta** koji funkcioniše pod okriljem Ministarstva rada i socijalnog staranja i koji ima za cilj da prati izvršavanje obaveza proisteklih iz Konvencije i drugih, za državu obavezujućih dokumenata.

Osim navedenog u Crnoj Gori od 2003. postoji institucija Zaštitnika ljudskih prava i sloboda (Ombudsman). To je nezavisna i samostalna institucija čiji je zadatak da štiti i unapređuje ljudska prava i slobode kada su povrijeđena aktom, radnjom ili nepostupanjem organa javne uprave. Aktivnosti Ombudsmana su usmjerene na upoznavanje djece sa njihovim pravima i nadležnostima Zaštitnika građana kao i na animiranje djece da se obraćaju

Zaštitniku u svim slučajevima kada prepoznaju kršenje dječijih prava, kada imaju dilemu ili prijedlog za unapređenje položaja djeteta u školi, porodici ili lokalnoj zajednici. Da bi se što više približio djeci, ombudsman ima svoju zamjenicu koja je zadužena isključivo za zaštitu prava djece u Crnoj Gori.

Najveću odgovornost za garantovanje ljudskih i dječijih prava imaju **države i međunarodne organizacije**. One učestvuju u procesu ostvarivanja ljudskih prava i prava djeteta putem usvajanja raznih dokumenata (Ustav, zakoni i dr.) čija primjena obezbjeđuje zaštitu pojedinaca i grupa i poštovanje njihovih prava (to se zove **normiranje**), zatim pravljenja sistema koji će im pomoći da taj zakon i poštuju (što predstavlja **zaštitu**) i širenje ideje o pravima djeteta, što je jedan od ciljeva i ovog priručnika (a spada u oblast **unapređenje prava**).

PRAVA I OBAVEZE

Postoji uvjerenje da svakom pravu odgovara određena OBAVEZA, odnosno da svako ko nešto "dobije" mora za uzvrat nešto da PRUŽI. Situacija je malo **drugačija** u oblasti ljudskih prava. Ona ne zavise od države koja ih određuje, već ih ljudsko biće STIČE samim ROĐENJEM, neodvojiv su dio ljudske prirode, pa stoga uživanje konkretnog prava NE MOŽE da se veže uz obavezu niti da se USLOVI IZVRŠENJEM OBAVEZE NOSIOCA, osim OBAVEZE da svojim uživanjem prava ne narušimo uživanje prava drugih.

No, iako pravo djeteta NE podrazumijeva odgovarajuću obavezu, ono može da TRPI ograničenja. Kako ljudska prava, tako i **prava djeteta nijesu apsolutna**, već pod određenim uslovima mogu biti uskraćena ili ograničena. Na primjer, pravo djeteta na mirno okupljanje i udruživanje može biti ograničeno potrebom države da održava javni red i mir.

ODGOVORNOSTI U OSTVARIVANJU PRAVA DJETETA

Tipične odgovornosti	DJECA	ODRASLI
INFORMISANOST I OBRAZOVANJE	<ul style="list-style-type: none"> • Informisati sebe, drugu djecu i odrasle o pravima koja imamo, učiti o dječijim pravima. 	<ul style="list-style-type: none"> • Informisati se O i obrazovati ZA prava koja djeca imaju; • Informisati i obrazovati djecu i druge odrasle o dječijim pravima.
ZAŠTITA PRAVA U PRAKSI	<ul style="list-style-type: none"> • Uočavati situacije u kojima se krše prava djeteta i boriti se za svoja prava i prava drugih u skladu sa mogućnostima. 	<ul style="list-style-type: none"> • Uočavati situacije u kojima se krše dječija prava; • Boriti se za dječija prava i stvarati preduslove za poštovanje dječijih prava.
POŠTOVANJE	<ul style="list-style-type: none"> • Poštovati prava druge djece; • Poštovati prava odraslih. 	<ul style="list-style-type: none"> • Ponašati se u skladu sa Konvencijom (ne kršiti prava djeteta).
UOČAVANJE VEZE IZMEĐU PRAVA I ODGOVORNOSTI	<ul style="list-style-type: none"> • Učiti se odgovornom ponašanju. 	<ul style="list-style-type: none"> • Biti odgovoran i učiti djecu da budu odgovorna.

ZAŠTO TREBA DA POŠTUJEMO LJUDSKA PRAVA?

Ljudska prava treba da poštuju prije svega zato što je svako od nas ljudsko biće, a samim tim i moralno biće. Najveći broj nas će svakako pokušavati da se uzdrži od radnji koje ugrožavaju nečije dostojanstvo. Generalno gledano, ljudi ne žele da povrijede jedni druge. Međutim, pored „moralnih sankcija“ naše sopstvene savjesti ili moralne osude drugih, u većini zemalja postoje zakonski akti koji obavezuju vladu(e) zemalja da poštuju osnovna

ljudska prava svojih građana (čak i kada to možda ne odgovara vladama u nekim zemljama).

Ljudska prava imamo svi: predsjednici, ministri, djeca, žene, muškarci, Amerikanci, Evropljani, izbjeglice, nezaposleni, nastavnici, muzičari, čak i oni koji su prekršili zakon. Snaga ljudskih prava leži u činjenici da svi imamo prava da budemo tretirani kao jedinke koje imaju ljudsko dostojanstvo. Neki ljudi možda narušavaju prava drugih ili možda predstavljaju prijetnju društvu i zbog toga je važno njihova prava **ograničiti** na neki način u cilju zaštite drugih, ali samo u okviru određenih granica. Ove granice su definisane kao minimum koji je potreban za dostojanstven život čovjeka. (Npr. zatvorenici koji su na služenju kazne u zatvorima, takođe imaju prava na dostojanstven boravak u zatvorima).

O poštovanju ljudskih prava trebalo bi da se brinemo SVI MI! MI, kao pojednici/ke, ne samo da treba da poštujemo prava drugih u svakodnevnom životu već i da "držimo na oku" druge ljude. Mehanizmi zaštite postoje zbog svih nas, ali je naša ODGOVORNOST da li ćemo ih koristiti ili ne.

Treba da budemo svjesni koja prava imamo i kada su i gdje ona bila narušena ili uskraćena. Moramo ukazati na te situacije i zahtijevati sopstvena prava. Moramo se potruditi da drugi ljudi (vršnjaci, roditelji, prijatelji, okolina) saznaju da MI ZNAMO da drugi NEMAJU prava da nas tretiraju loše i uskraćuju nam prava. Kada poznamo svoja prava možemo se pozivati na međunarodne dokumente koje poznamo (Konvencija o pravima djeteta, Evropska povelja o ljudskim pravima – ECHR i sl.). Ukoliko poznamo i zakone u našoj državi, možemo se pozvati na njih. Važno je da drugima ispričamo šta nam se dešava kako bismo ih informisali: možemo se, prije svega, obratiti za savjet i pomoć porodici, nastavnicima i pedagogu u našoj školi, Zaštitniku ljudskih prava i sloboda. Ukoliko ni na ovaj način ne dobijemo odgovarajuću podršku, možemo se obratiti i drugim institucijama i organizacijama koje se bave pitanjima ljudskih i dječijih prava u državi. Važno je da budemo uporni i da okolinu obavijestimo o našim preduzetim koracima; važno je da okolina shvati da nećemo odustati u pokušaju da se izborimo za svoja prava. U krajnjem slučaju, možemo se obratiti sudu.

- 1 Kome se djeca mogu obratiti u slučaju kršenja prava?
- 2 Da li si nekada prisustvovao/la kršenju nečijih prava? Šta si tada uradio/la?
- 3 Zašto bih ja poštovao/la prava drugih ako oni ne poštuju moja prava?
- 4 Kako zamišljaš instituciju koja brani dječija prava? Čime se ona bavi i kako reaguje?
- 5 Da li djeca sama mogu biti uspješna u odbrani svojih prava i kako?

LJUDSKA PRAVA NJIHOVO RAZUMIJEVANJE I MEĐULJUDSKI ODNOSI

INTERKULTURALNOST

STEREOTIPI I PREDRASUDE

DISKRIMINACIJA

POL I ROD

2.1 INTERKULTURALNOST

Ne postoji jedna, tačna definicija kulture. Ali, svakako na svijetu postoji veliki broj različitih kultura a postojalo ih je mnogo kroz istoriju čovječanstva. Kultura bez moralnih i pravnih pravila ponašanja (normi) bez jezika, bez folklora i svega onog što je čovjek stvorio u duhovnom i materijalnom smislu, je neodvojiva od društva. Kako je kultura skup vrijednosti i pravila kojih se ljudi, njeni pripadnici, pridržavaju u svom svakodnevnom životu, ona predstavlja izvor **zajedništva** za sve ljude koji joj pripadaju i izvor „razlikovanja“ od drugih ljudi koji pripadaju nekoj drugoj kulturi. Upravo te razlike mogu biti uzrok diskriminacije, kršenja ljudskih prava, političkih kriza pa čak i rata, ali u isto vrijeme, oni mogu biti izvor svega suprotnog – razvoja društva zasnovanog na uvažavanju različitosti, ljudskih prava, demokratičnosti i dr.

MULTIKULTURALNO DRUŠTVO JE...

...društvo u kojem na jednoj teritoriji žive zajedno pripadnici različitih kultura, nacionalnih, etničkih, religijskih grupa, ali NE stupaju nužno u kontakt jedni sa drugima. U ovakvom društvu različitosti se često vide kao negativne i korijen su jakih predrasuda i različitih oblika diskriminacije. Iako otvoreno ne postoje konflikti i deklarativno su svima omogućena podjednaka prava, ovakve zajednice žive u jednoj vrsti atmosfere prividne prihvaćenosti jednih od strane drugih. Manjine mogu biti tolerisane, ali ne i poštovane i uvažavane kao jednako vrijedne. Čak i u slučajevima kada postoje zakonom regulisana prava kreirana da zaustave „nevidljivo nasilje“ i diskriminaciju, ovi zakoni u praksi kao da su nedostupni svima podjednako.

INTERKULTURALNO DRUŠTVO JE...

... društvo u kojem različite kulture, nacionalne, etničke, religijske grupe žive zajedno na istoj teritoriji, održavaju odnose otvorene međusobne razmjene i uzajamnog priznavanja, kao i poštovanja vrijednosti i načina života. Ovdje je riječ o procesu **aktivne tolerancije** i razvijanju ravnopravnih odnosa u kojima svako ima podjednaku važnost, gdje nema nadređenih i podređenih, boljih ili lošijih naroda, kultura, vjerovanja... U ovakvom društvu različitosti su nešto što se doživljava kao pozitivno i dovodi do obogaćivanja same zajednice, tako da pripadnici jedne zajednice sa zainteresovanošću stupaju u kontakt sa pripadnicima drugih.

Nakon svega navedenog treba istaći da je interkulturalno učenje proces. Ovaj proces **zahtijeva od svakoga od nas da poznamo sebe i odakle dolazimo, da bismo bili sposobni da razumijemo druge.** Ovaj proces nije lak i obuhvata rad na duboko ukorijenjenim uvjerenjima o tome šta je dobro i loše, preispitivanje sopstvenog pogleda na svijet i sopstvenog života. Nešto što uzimamo zdravo za gotovo se u interkulturalnom učenju dovodi u pitanje. Intekulturalno učenje je izazov za lični identitet, ali može postati način života i način na koji obogaćujemo svoj identitet i učimo kako da živimo sa drugima i drugačijima.

- Cilj interkulturalnog učenja trebalo bi da bude dostizanje nivoa gdje se različitost posmatra kao nešto normalno, usvojeno u sopstvenom identitetu i gdje pojedinac može da posmatra stvari i djeluje iz više različitih kulturalnih okvira.

- 1 Po čemu si ti poseban u odnosu na drugu djecu u Crnoj Gori?
- 2 Zašto se djeca i ljudi druže sa sebi sličnima?
- 3 Navedi jedan primjer uvažavanja kulturnih razlika u tvom mjestu, školi, komšiluku...?
- 4 Kako bi ti opisao/la izraz bogatstvo različitosti? Na koji način svojim ponašanjem doprinosimo toleranciji i razvijanju dobrih odnosa sa drugima?

2.1 STEREOTIPI I PREDRASUDE

Dječiji citati iz publikacije „Uaaaa diskriminacija“, Grupa „Hajde da“

Pojmovi **stereotipi, predrasude i diskriminacija** **nijesu sinonimi**, ne znače isto, iako najčešće idu ruku pod ruku. Stereotipi, predrasude i diskriminacija obično su usmjereni na pripadnike grupa kojima ne pripadamo. Najčešće su usmjereni na pripadnike vjerskih, etničkih grupa, žene, pojedince sa poteškoćama/ invaliditetom, stare ljude, homoseksualce itd.

U odnosu na grupu kojoj ne pripadamo, koja je drugačija od nas, prvo se javljaju stereotipi. Stereotipi predstavljaju neopravdano uprošćavanje i uopštavanje (generalizaciju), a nastaju zbog toga što nam je grupa kojoj ne pripadamo strana, ne poznajemo njene članove/ice, većina njenih članova/ica nama izgleda nalik jedni drugima. Zato što ih ne poznajemo dobro, skloni smo da neke istaknute OSOBINE POJEDINIH ČLANOVA grupe „pripišemo“ kao TIPIČNE ZA SVE LJUDE U GRUPI (npr. „ljudi koji nose naočare su pametni“ ili „žene su lošiji vozači od muškaraca“). Te uprošćene i tipične osobine čine stereotip. Samim tim što su uprošćene, one su više ili manje pogrešne, a neke od njih su sasvim pogrešne, ali u cjelini posmatrano, može se reći da nam i uprošćene slike ipak pomažu da imamo nekakvu sliku o svijetu u kome živimo i da se u njemu lakše snalazimo. Zbog toga je važno da SVOJU sliku o svijetu i ljudima oko nas stvaramo SAMI, na osnovu ličnog iskustva, upoznavajući se i družeći/sarađujući sa ljudima koji su drugačiji od nas.

Stereotip ne mora nužno da bude negativan. Recimo, „Japanci su marljiv narod“ je primjer **pozitivnog stereotipa**. Ipak stereotipi su često negativni i oni postaju smetnja u odnosima među ljudima onda kada se **negativni stereotip** neopravdano pripíše svakom pojedinom članu grupe. „Žene su emocionalna bića“ – tvrdnja je iz koje može proizići veliki broj predrasuda, kao npr. „žene su ljubomorne“, „muškarci su pametniji“ itd.

Pod **predrasudama** podrazumijevamo stavove (češće negativne nego pozitivne) prema određenim grupama, pojedincima ili institucijama praćene

jakim osjećanjima (strah, ljutnja, obožavanje), koji nijesu utemeljeni na ličnom iskustvu. Sama riječ predrasuda može se rastaviti na „pre – rasuđivanja“ i ukazuje na način njihovog nastanka – ljudi stiču stav o nekome/ nečemu i PRIJE nego što su mogli da o tome da RASUĐUJU na osnovu činjenica. **Predrasude su lični stavovi ili mišljenja o nekim osobama, grupama ili načinu života koji nisu zasnovani na stvarnom poznavanju tih osoba, grupa ili načina života. Od predrasuda do diskriminacije još je jedan korak.**

FUNKCIJE STEREOTIPA I PREDRASUDA

Predrasude i stereotipi su rasprostranjeni zato što nam „pomažu“:

- Da osmislimo i razumijemo svijet oko sebe u situaciji koja je nedovoljno jasna, tj. u kojoj ne raspoložemo sa dovoljno informacija; stereotipno mišljenje „popunjava praznine“, dopunjava nepotpune informacije i daje nam osjećaj jasnoće (npr. ako vjerujemo da su pripadnici određene etničke grupe skloni lažima, nikome ko toj grupi pripada ne vjerujemo u prvom kontaktu);
- Da vrednujemo grupu kojoj sami pripadamo (npr. oni koji slušaju turbo folk su glupi, što onda automatski znači da su oni koji to ne slušaju pametni);
- Da opravdavamo diskriminaciju prema onima koji pripadaju drugim grupama (npr. ukoliko već vjerujemo da su pripadnici određene etničke grupe lijeni i neza interesovani za bilo kakav rad, onda nam je sasvim razumljivo zašto neko odbija da ih zaposli).

U socijalnoj psihologiji, **predrasude** se definišu kao specifične vrste stavova, relativno trajni subjektivan (pozitivan ili negativan) odnos prema određenim objektima (grupama, narodima, pojedincima, institucijama) tj. kao sudovi koji:

- Nisu zasnovani na činjeničkim i logičkim argumentima
- Otporni su na promjene
- Uključuju jak emotivni odnos.

Istraživanja pokazuju da je kompletno „odučavanje“ od predrasuda i stereotipnog mišljenja nemoguće, ali da je moguće razvijati sposobnosti KRITIČKOG MIŠLJENJA i preispitivanja negativnih informacija koje leže u osnovi predrasuda. Razlikovanje opažanja tj. činjenica od uvjerenja, tj. interpretacija činjenica, predstavlja prvi korak. Budući da svako od nas nosi svoj „prtljag“ stereotipa i predrasuda, svijest o tom prtljagu je neophodan korak u prevazilaženju predrasuda.

Diskriminacija se definiše kao „predrasude u akciji“, tj. ponašanje u skladu sa predrasudama i o ovom fenomenu će biti više riječi u narednom poglavlju.

- 1 Nabroj tri stereotipa.
- 2 Kako razumiješ rečenicu "ne daj da nam sude predrasude"?
- 3 Kako se boriti protiv predrasuda?

ODVOJI PAR MINUTA DA ODGOVORIŠ NA SLJEDEĆA PITANJA...

Da li sam nekada donosio/la zaključke o drugima na osnovu tuđih mišljenja?

DA NE

Da li sam se nekada priklonio/la ismijavanju neke osobe samo zato jer su je svi drugi ismijavali?

DA NE

Da li sam nekada bio/la pored neke osobe, koja je bila izložena fizičkom/psihičkom nasilju, a da pritom nisam ništa učinio/la da joj pomognem?

DA NE

Da li sam na društvenim mrežama nekoga izložio/la ponižavanju i vrijeđanju ili sam se pridružio/la drugima koji su to radili?

DA NE

Da li sam nekada nekoga izložio/la psihičkom nasilju?

DA NE

(Ako si na bilo koje od prethodnih pitanja odgovorio/la potvrdno, odgovor na posljednje pitanje je takođe DA)

2.3 DISKRIMINACIJA

„DISKRIMINACIJA JE NEPRAVDA PREMA ONOM KO NIJE ZASLUŽAN ZA TO.“

„DISKRIMINACIJA JE ODBACIVANJE RAZLIČITIH OSOBA KOJE SE RAZLIKUJU OD TEBE.“

„DISKRIMINACIJA JE ODVAJANJE U RAZLIČITOSTI.“

„DISKRIMINACIJA JE KADA NEKOGA IZDVAJAMO IZ DRUŠTVA ZBOG BOJE OČIJU, ODEĆE, UZRASTA, OCENA, LINIJE...“

„REČ DISKRIMINACIJA ZNAČI KADA JE NEKO ODBAČEN, MANJE VOLJEN, MANJE ČOKOLADE DOBIJA, ILI NE DOBIJA ONO ŠTO VOLI... ILI KADA JE NEKO PONIŽEN“

Citati preuzeti iz publikacije: Ranković J., Marković S. (2003), „Uaaaa diskriminacija“, Beograd, Grupa „Hajde da“

Diskriminacija nastaje onda kada pojedinac/ka koji ima predrasude prema članovima/icama neke grupe stvarno i postupa u skladu sa svojim predrasudama. Diskriminacija predstavlja svako razlikovanje, isključivanje, ograničavanje i davanje prvenstva koje se zasniva na nekom nedozvoljenom razlogu i ima za cilj ili posljedicu ugrožavanje ili uskraćivanje nečijih osnovnih ljudskih prava i sloboda. Diskriminisana grupa se postavlja na niži društveni status i nailazi na različite prepreke, zabrane ili uskraćivanje prava.

Ljudska prava se temelje na načelu da su svi ljudi jednaki, ali ne u smislu da liče jedni na druge, već da su ravnopravni. Prihvatanje neravnopravnosti ljudi rušilo bi cijeli koncept ljudskih prava. Posmatrano sa druge strane, načelo jednakosti se ispostavlja kao načelo nediskriminacije, tj. kao ZABRANA DISKRIMINACIJE među ljudima; zabranjeno je razlikovanje ljudi na osnovu rase, boje kože, pola, jezika, vjeroispovijesti, političkog, socijalnog statusa, seksualne orijentacije, fizičkih karakterisatika i bilo koje druge osobine koju ljudi imaju.

Pravo na nediskriminaciju formulisano je odredbom člana 2 Konvencije o pravima djeteta i predstavlja jedan od četiri osnovna PRINCIPA Konvencije. Suština ovog principa je da se sva prava djeteta primjenjuju na svako dijete, bez izuzetka, i da je obaveza države da pruži zaštitu od bilo kog oblika diskriminacije. Kao što se iz navedenog člana može vidjeti, Konvencijom o pravima djeteta zabranjuje se diskriminacija po više osnova: prema rasi, polu, jeziku, političkim ili drugim uvjerenjima, nacionalnom, etničkom ili socijalnom porijeklu, imovinskom stanju, tjelesnim karakteristikama, sposobnosti, rođenju ili drugom statusu djeteta, njegovih roditelja, zakonskih staratelja ili članova porodice.

Međutim, ne mora svaka diskriminacija biti nužno na štetu onih koje različito tretiramo. **Pozitivna diskriminacija (afirmativna akcija)** tj. aktivna podrška je proces u kome se pripadnici bilo koje manjinske grupe (obično grupa koja trpi diskriminaciju) tretiraju na poseban način kako bi im se stvorili uslovi slični pripadnicima većinskih grupa. Npr. djeci iz ugroženih porodica se omogućava lakši pristup određenim institucijama; kvota za ulazak žena u parlament i sl.

Primjer pozitivne diskriminacije tj. aktivne podrške

- 1 Šta misliš, zašto ljudi diskriminišu jedni druge?
- 2 Kako reaguješ kada se neko šali na tvoj račun? Da li se uključuješ kada se neko šali na račun drugoga?
- 3 Kako se možemo oduprijeti diskriminaciji?
- 4 Da li ima nešto što ti možeš da uradiš na sprečavanju diskriminacije, danas čim dođeš kući?

2.4 POL I ROD

Uvijek za:
nediskriminaciju i jednakost,
učešće i uključenost,
odgovornost i
vladavinu prava!

POL se odnosi na biološke razlike između žena i muškaraca. One su uglavnom trajne i univerzalne (žene rađaju djecu, a muškarci ne).

ROD se odnosi na društveno konstruisane uloge žena i muškaraca. Na koji način jedno društvo vidi ulogu žene i muškarca i šta od svakog od njih očekuje (društvena očekivanja vezana za rodne uloge) zavisi od niza faktora: kulturnih, političkih, ekonomskih, društvenih i religijskih. Na njih podjednako utiču i običaji, pravo, klasna i etnička pripadnost, kao i predrasude raširene u datom društvu. Stavovi i ponašanja prema rodu su naučeni i mogu se mijenjati. Uobičajena podjela poslova – žene kuvaju i brinu se o kući, a muškarci popravljaju kola su rodne uloge, odnosno ono što društvo očekuje od nas.

Ljudi se radaju kao osobe ženskog ili muškog pola. Prirodne razlike su im date u razlici između reproduktivnih organa kod muškaraca i žena. Sve druge osobine koje se smatraju „prirodnim“ razlikom između muškaraca i žena nijesu urođene; one su rezultat naučenog ponašanja. Tokom života djeca se uče da se oblače, češljaju i ponašaju kao djevojčice ili dječaci. Njih uče šta je odgovarajuće ponašanje, držanje, uloge, aktivnosti i odnosi sa drugim ljudima koji su „primjereni“ ženskom i muškom polu. To naučeno, nametnuto ponašanje je ono što stvara rodni identitet i određuje rodne uloge.

Za razliku od pola, rodne uloge su promjenljive. Na primjer, u nekim društvima žene su farmeri i obrađuju zemlju dok se u nekim drugim društvima nešto tako smatra „protivno božjoj volji“. Rodne uloge, ne samo što su različite u različitim vremenima i različitim kulturama već mogu da se menjaju u istoj kulturi i istom vremenu. U vremenima ratova i kriza, žene, ostajući bez muških članova porodice postaju glava porodice. Dakle, rod nije jednom za-

Rodne uloge oblikuje društvo

uvijek data kategorija i nije nepromjenjiv komplet muških ili ženskih uloga. Na ono što se smatra odgovarajućim ponašanjem za žene i muškarce, osim kulture, imaju uticaja još i drugi faktori kao što su npr. rasa, klasa, religija, uzrast, ekonomske okolnosti.

Osim tih postepenih evolutivnih promena, razne katastrofe, krize i ratovi mogu radikalno u kratkom periodu da promijene ponašnje muškaraca i žena, iako se poslije prestanka krize stari modeli mogu ponovo vratiti. Ali ponekad, te nagle promjene mogu da imaju stalni karakter kao npr. sticanje i zadržavanje prava glasa za žene poslije Prvog svjetskog rata, iako se prije njega smatralo da je prirodno da žene ne glasaju; ili činjenica da je zbog odlaska muškaraca u rat tokom Drugog svjetskog rata došlo do masovnog zapošljavanja žena čak i na najtežim poslovima u fabrikama, iako se prije toga smatralo da je „prirodno“ da žene rade isključivo u svojoj kući i na svom imanju.

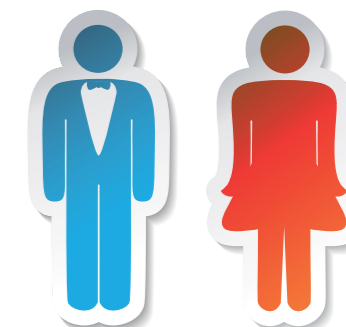
Za one koje zanima da znaju više

Lista pojmova koja slijedi je pisana veoma stručnim jezikom i sadrži neka teorijska objašnjenja koja je jako teško iskazati jezikom koji je djeci razumljiv.

Ukoliko budeš imao/la problema da razumiješ ove pojmove obrati se treneru/ici ili nastavniku/ci za pojašnjenje.

- **Ljudska prava** - podrazumijevaju prava, slobode i obaveze svakog ljudskog bića samim njihovim postojanjem. Ne postoji hijerarhija ljudskih prava niti se ona mogu oduzeti ili odbaciti. Osnovne karakteristike ljudskih prava su: univerzalnost, neotuđivost, nedjeljivost i međusobna zavisnost i povezanost. Principi ljudskih prava su: nediskriminacija i jednakost, učešće i uključenost i odgovornosti i vladavina zakona.

- **Prava i slobode / obaveze i dužnosti** – u odnosu na svako ljudsko pravo, postoje prava i dužnosti. Osobe, čija su ljudska prava priznata međunarodnim dokumentima, polažu pravo da im država, kroz svoje institucije, omogući uživanje i ostvarivanje njihovih prava.
- **Diskriminacija** - svako razlikovanje, isključivanje, ograničavanje ili nejednak tretman na osnovu određenih karakteristika. Ona ima za cilj poništavanje ili umanjivanje poštovanja i uvažavanja pojedinca/ke ili grupe.
- **Nasilje** – čin ili namjera da se povrijedi ili uništi osoba i njen integritet i dostojanstvo na fizičkom, psihičkom/emotivnom, duhovnom ili nekom drugom nivou. Nasilje može biti fizičko, emotivno, finansijsko i institucionalno.
- **Pol** - uobičajeno društveno, biološko i zakonsko klasifikovanje na osnovu reproduktivnih organa/funkcija i genitalija na *muški* i *ženski* pol.
- **Rod** - društveni konstrukt pola koji po definiciji određuje društvene uloge “muškaraca” i “žena”, u sebi nosi norme “društveno prihvatljivog” ponašanja i uloga “muškaraca” i “žena” u svim sferama života.
- **Rodni identitet** – podrazumijeva sopstvani doživljaj svog roda, koji ne mora biti isti kao pol dobijen rođenjem.
- **Rodno izražavanje** – način na koji se svaka osoba izražava kroz ponašanje, odjevanje, frizuru, glas, govor tijela, tjelesne karakteristike i/ili ostale vanjske oznake.
- **Seksualnost** - skup osjećanja, ponašanja, stavova, vrijednosti koji se dovode u vezu sa seksualnom željom i identitetom, to jest postojanjem svakog ljudskog bića kao polnog/rodnog/seksualnog. Kao integralni dio ljudskog razvoja kroz sve faze života, seksualnost uključuje fizičke, psihološke i društvene komponente.
- **Seksualna/rodna orijentacija** – odnosi se na emotivnu, seksualnu i drugačiju privlačnost prema osobama koje mogu biti istog ili različitog pola/roda.
- **Seksualna eksploatacija** - seksualno iskorišćavanje odnosi se na sticanje seksualnog zadovoljenja, finansijske dobiti ili napredovanje zloupotrebom seksualnosti druge osobe, negirajući pri tom njena ljudska prava na pravo glasa, dostojanstvo, jednakost, autonomiju, psihičko i fizičko zdravlje, te pravo na život bez nasilja.

Zastava koja simbolizuje
pripadnike LGBT populacije

- **Seksualne i rodne manjine** - osobe rodnog/polnog identiteta/izražavanja koje istupaju iz trenutno društveno prihvatljivih normi (drugačiju u odnosu na heteronormativnost patrijarhalnog društva).
- **Homofobija/bifobija** - iracionalan strah, mržnja, predrasude ili diskriminacija prema osobama homo/biseksualne orijentacije (uključujući osobe koje to nijesu ali su tako percipirane).

(Maletin Uljarević B., Kijevčanin S. (2006), Materijal sa „Treninga o rodnoj ravnopravnosti“ za grupu studenta studija za omladinski rad u zajednici, Beograd)

- 1 Ko je, na osnovu čega i kada, odlučio da u našem jeziku postoji naziv za sva zanimanja u muškom rodu? Zbog čega ne postoji naziv za neka zanimanja u ženskom rodu?
- 2 Kakav bi trebalo da bude dječak tvojih godina? Kakva bi trebalo da bude djevojčica tvojih godina? Ko to određuje? Da li postoje djeca koja se ne uklapaju u tu sliku? Kako se vršnjaci ophode prema njima?

POJEDINAČNA PRAVA

PARTICIPACIJA

POJEDINAČNA PRAVA IZ KONVENCIJE

3.1 PARTICIPACIJA DJECE I MLADIH

Kao jedan od osnovnih principa Konvencije, iz kojih proističu svi ostali članovi, Konvencija u članu 12. postavlja pravo djeteta na učešće koje podrazumijeva da ti kao dijete, tj. mlada osoba, imaš pravo da izraziš svoje mišljenje i aktivno se uključiš u uređenje društva i tvog sopstvenog života.

Rasprostranjeno je mišljenje da djeca i mladi ne učestvuju dovoljno u životu škole i u temama koje su za djecu bitne. Problem nedovoljne participacije mladih u donošenju odluka je prepoznat na svjetskom nivou pa su stoga preduzete razne mjere koje imaju za cilj veće uključivanje mladih. Participacija mladih je jedna od osam najvažnijih oblasti Strategije za mlade Evropske unije, ali i strateških dokumenata brojnih država pa tako i Crne Gore.

ŠTA JE TO UČEŠĆE ILI PARTICIPACIJA?

Participacija (od laticinskog "participare" što znači učestvovati, dijeliti nešto, sudjelovati) jeste proces tvog aktivnog i smislenog uključivanja i učešća u donošenje odluka o pitanjima koja te se tiču. Ona podrazumijeva i tvoje učešće u sprovođenju tih odluka u školi, porodici, zajednici, kao i učestvovanje u akcijama kojima si/ste dorasli, bilo da ih pokrećete sami ili sa odraslima.

U participaciji nije reč o tvom nezavisnom djelovanju. Cilj je da učestvuju djeca i odrasli ZAJEDNO. Ne govorimo više o svijetu u kome jedino odrasli znaju šta je dobro za djecu. Participacija predstavlja saradnju, razmjenu informacija, dijalog zasnovan na uzajamnom poštovanju i dijeljenju informacija sa odraslima. Djeca i odrasli dijele zadatke ali i odgovornost za sve zadatke: vi ste partneri u tom procesu, što ne znači da su obje strane jednake, već da radite zajedno, tj. svako ima svoju ulogu i međusobno se dopunjujete. Nije cilj participacije da se vi, djeca i mladi uključite po svaku cijenu da bi se samo brojčano povećalo vaše učešće, već da se nađu mogućnosti za što

smislenije uključivanje tamo gdje je VAMA ZAISTA BITNO I GDJE STVARNO MOŽETE DA DOPRINESETE!

Tvoje učešće/participacija doprinosi tvom ličnom razvoju, podizanju samopouzdanja, tvojih sazajnih sposobnosti, društvenih vještina, kao i poštovanja drugih. Kada ti se pruži prilika da učestvuješ u nekoj aktivnosti, važno je da odrasli saslušaju tvoje mišljenje, da se razmotri tvoje viđenje i iskustvo koje imaš iz svoje porodice, škole ili iz mjesta u kome živiš. Odrasli nemaju uvijek dovoljan uvid u živote djece da bi mogli da donose odluke, zakone i planove koji se odnose na djecu i za djecu. Tvoja perspektiva će doprinjeti da te odluke budu relevantnije i održive.

Jedan od oblika građanske participacije je učešće mladih i djece u donošenju odluka na lokalnom i regionalnom nivou. Zato participacija djece doprinosi razvoju građanskog društva, toleranciji i poštovanju drugih. Kroz ovaj proces omogućeno ti je da učiš kako možeš da doprineseš svojoj zajednici, kako da budeš odgovoran/a i kako da vlast bude odgovornija.

KAKO JE PARTICIPACIJA SHVAĆENA U KONVENCIJI?

Pravo djeteta na participaciju u Konvenciji o pravima djeteta ima dvojak u ulogu: kao jedan od članova Konvencije (član 12) i kao jedan od četiri osnovna principa Konvencije, bez čijeg ostvarenja nije moguće obezbijediti uživanje ostalih prava. Često se može čuti da se "participativnim pravima" u Konvenciji smatraju i:

- sloboda izražavanja: dijete ima pravo da slobodno izražava svoje poglede, da traži, prima i saopštava informacije svih vrsta i na razne načine, bez obzira na granice (član 13);

- sloboda mišljenja, savjesti i vjeroispovijesti (član 14);
- sloboda udruživanja: djeca imaju pravo na slobodu udruživanja i slobodu mirnog okupljanja (član 15);
- zaštita privatnosti: djeca imaju pravo na zaštitu od miješanja u njihovu privatnost, dom, porodicu i ličnu prepisku, i pravo na zaštitu svoje časti i ugleda (član 16);
- pristup odgovarajućim informacijama: država će obezbijediti da djeca imaju pristup informacijama i materijalima iz različitih izvora. Država će podsticati sredstva javnog informisanja da šire informacije od društvene i kulturne koristi za dijete, a preduzimati mjere da djecu zaštiti od štetnih informacija i materijala (član 17).

ULOGA DJECE U OSTVARIVANJU PRAVA NA UČEŠĆE

Kada govorimo o pravu djeteta na učešće moramo da istaknemo još neke važne elemente.

- Izražavajući svoje mišljenje ne smijemo zaboraviti da isto to pravo imaju i drugi. Ako očekujemo da naše mišljenje bude saslušano i uvaženo, isto to i mi moramo da činimo u odnosu na druge. Vrlo često se učešće u odluci poistovjećuje sa apsolutnom samostalnošću u odlučivanju. I odrasli i djeca su skloni da budu nezadovoljni i da kažu da je njihovo pravo na participaciju prekršeno ako njihovo mišljenje nije u potpunosti prevagnulo. Ovdje ne treba da bude riječi o pobjednicima i gubitnicima, već o razmjeni i saradnji na način koji obezbjeđuje aktivno slušanje, uvažavanje i poštovanje. Nekada će se desiti da naše mišljenje nije uticalo na konačnu odluku, ali ćemo ipak reći da je naše pravo na participaciju poštovano - tako što smo bili u potpunosti informisani o predmetu odluke, što smo čuli sve razloge i argumente, što smo imali priliku da kažemo šta mi o svemu tome misli-

Ti kao dijete imaš pravo da dobijaš i daješ informacije, preduzimaš aktivnosti, odnosno da izraziš svoje mišljenje, da tvoje mišljenje bude uvaženo i da učestvuješ u donošenju svih odluka u stvarima koje te se neposredno tiču, odnosno koje su za tebe važne i imaš mogućnost udruživanja sa drugima.

mo, što je našem mišljenju posvećena dužna pažnja i što smo došli do saznanja zašto naše mišljenje nije u datoj situaciji uticalo na odluku. U drugim pak situacijama će naše mišljenje i argumenti uticati na poziciju druge strane, tako da ćemo doći do rješenja za koje ćemo moći da kažemo da je poštovalo i naš stav.

- Nije uvijek i u svakoj situaciji moguće obezbijediti mišljenje djeteta. Da li je, na primjer, moguće i opravdano tražiti mišljenja djece predškolskog uzrasta o programskom planiranju predškolske ustanove? Na način kako se to čini sa odraslima svakako nije moguće i smisljeno, ali je zato neophodno pažljivo i stručno analizirati ponašanje djece i njihova interesovanja kako bi se sačinio program primjeren njihovim potrebama.

- Ne znači nužno da je samostalnost u donošenju odluka i djelovanju uvijek u najboljem interesu djeteta. Da li možemo da kažemo da je u najboljem interesu djeteta ako ono potpuno samostalno donese odluku o stupanju u seksualne odnose sa 13 - 14 godina? Da li je dijete tog uzrasta dovoljno zrelo da sagleda sve moguće posljedice takve odluke? Odgovornost odraslih je da informišu djecu o svim važnim elementima seksualnog sazrijevanja i ponašanja, kako bi bili u stanju da sami ili u konsultaciji s drugima donose promišljene i odgovorne odluke. Samostalno izvođenje neke aktivnosti ne doprinosi uvijek na najbolji mogući način učenju i razvoju.

- 1 U kojoj situaciji u svojoj porodici ili u školi bi volio/ljela da se u većoj mjeri pitate/ uključite u odlučivanje?
- 2 Šta razlikuje pravu participaciju od „kvazi“ ili „kobajagi“ participacije? Navedi jedan primjer tvoje stvarne, prave participacije. Navedi jedan primjer kada si mislio/la da stvarno učestvuješ, a to je bila „kobajagi“ participacija.
- 3 U kojoj mjeri si spreman/a da nešto učiniš da bi ostvarilo/la nešto do čega ti je stalo? Navedi primjer koji to ilustruje.
- 4 Kakvu podršku bi volio/la da dobiješ od odraslih (roditelja, nastavnika, trenera...) u tim svojim poduhvatima?

3.2 POJEDINAČNA PRAVA IZ KONVENCIJE

ČLAN 1. Definicija djeteta

Svako je dijete do navršenih 18 godina, ukoliko neka država zakonom ne odredi da se punoljetstvo stiće ranije.

Djeca stiču punoljetstvo sa 18 godina, to je slučaj u mnogim zemljama. Konvencija u tom smislu dijete definiše tako „da se djetetom smatra dijete od rođenja do navršene 18. godine, što se smatra punoljetstvom“. Punoljetstvom djeca stiču neka nova prava: npr. mogu da polažu vozački ispit, da idu u vojsku, djevojke/momci mogu da sklope brak.

ČLAN 2. Nediskriminacija

Država je dužna da se brine o djeci koja žive u njoj i da ih čuva, bez razlike u odnosu na njihov fizički izgled, mišljenje, materijalne mogućnosti, jezik, vjeru ili neku drugu osobinu.

Država podjednako štiti SVU djecu, bez obzira na karakteristike koje su dobili rođenjem (boja kože, nacionalno porijeklo, fizičke osobine...) i one koje su stekli tokom života (smetnje u razvoju, da li živi u selu ili u gradu, da li potiče iz siromašne porodice ili ima bogate roditelje, da li ima roditelje ili ne...)

ČLAN 3. Najbolji interesi djeteta

Država i roditelji/staratelji su dužni da poštuju prava djeteta i omoguće mu potrebne uslove za život, onako kako je to najbolje za dijete.

Kada god odrasli donose odluku koja se direktno odnosi na dijete: da li da ga upišu u školu sa pet godina, da li da preskoči razred, u slučaju razvoda roditelja da li da živi sa mamom ili tatom...važno je voditi računa o tome šta je najbolje za dijete.

ČLAN 4. Ostvarivanje prava

Država je dužna da omogući i stvori uslove za ostvarivanje prava djeteta propisanih Konvencijom.

Sva djeca, bez obzira na porijeklo, imovinsko stanje roditelja....imaju pravo na besplatno obrazovanje, na besplatnu socijalnu i zdravstvenu zaštitu... Roditelji i staratelji (u slučaju djece koja nemaju roditelje) imaju obavezu da osiguraju da se mogućnosti za ostvarivanje prava koja je država stvorila i ostvare (npr. roditelj može biti kažnjen ako ne upiše dijete na vrijeme u školu).

ČLAN 5. Prava i obaveze roditelja u odnosu na razvojne mogućnosti djeteta

Država je dužna da pomogne roditeljima/starateljima da odgovorno i u skladu sa mogućnostima djeteta savjetuju i usmjeravaju dijete u ostvarivanju njegovih prava.

Npr. ukoliko nekome treba dodatna podrška-personalni asistent (lični pomoćnik) država treba da mu to i obezbijedi; ukoliko dijete pokazuje izuzetan talenat da se omogući da taj talenat ispolji, pokaže....

ČLAN 6. Pravo na život, opstanak i razvoj

Dijete svojim rođenjem stiće pravo na život i razvoj.

Dijete ima pravo da živi i razvija se kao dijete. Situacija u kojoj je ovo pravo ugroženo npr. jesu „djeca vojnici“ u Africi koji su prinuđeni da učestvuju u ratu, čime im je ugroženo i pravo na život i pravo da budu djeca. Drugi primjer je iskorišćavanje djece za rad.

ČLAN 7. Ime i državljanstvo

Dijete rođenjem stiće pravo na ime i državljanstvo, pravo da zna ko su mu roditelji i pravo na njihovu brigu, kao i na život u svojoj državi ili državi u kojoj je rođeno.

Roditelj ima obavezu da ovo pravo djeteta realizuje registrovanjem djeteta, čime stiće državljanstvo, a to mu omogućava ostvarivanje svih ostalih prava (na zdravstvenu zaštitu, socijalnu zaštitu, obrazovanje...).

ČLAN 8. Očuvanje identiteta

Dijete ima pravo da zna ko je, šta je, odakle je i da bude sa svojom porodicom bez neopravdanog i nezakonitog miješanja bilo koga drugog u odnose u toj porodici.

U ovom kontekstu identitet znači: državljanstvo, ime i nacionalnu pripadnost. Ukoliko roditelj ne omogući ovo pravo djeci, država je u obavezi da obezbijedi odgovarajuću pomoć i zaštitu. Ukoliko je npr. nađena beba na ulici koju su roditelji napustili, država će obezbijediti da se dijete registruje i tako dobije ime, kao i pravo na smještaj (u hraniteljskoj porodici ili ustanovi za smještaj djece bez roditeljskog staranja).

ČLAN 9. Odvajanje od roditelja

Država je dužna da djetetu obezbijedi zajednički život sa roditeljima. Ako se roditelji ne staraju o djetetu ili ga zlostavljaju, država je dužna da ga zaštititi ili nađe drugu sredinu u kojoj će se dijete pravilno razvijati.

Država će se truditi da dijete ne bude odvojeno od svojih roditelja. Ako roditelj ode u zatvor, država mora da obezbijedi informacije i okolnosti pod kojima će dijete moći da održi kontakt sa roditeljem. Ukoliko, pak, roditelji zlostavljaju dijete, država će obezbijediti zbrinjavanje djeteta. U slučaju ako su roditelji razvedeni, država će osigurati da dijete ima priliku da viđa oba roditelja.

ČLAN 10. Spajanje porodice

Dijete ima pravo da mu država osigura nesmetan ulazak ili izlazak iz zemlje radi spajanja porodice i održavanja veza među članovima te porodice.

Primjer situacije izbjeglištva. Ukoliko se roditelji nalaze u dvije različite države, djetetu će biti obezbijeđeno da može da ima kontakt sa oba roditelja. Ako jedan od roditelja u inostranstvu ostvari boravak, ima pravo da bračnog partnera i dijete dovede u tu zemlju po osnovu „spajanja porodice“.

ČLAN 11. Nezakonito odvođenje i zadržavanje djeteta u inostranstvu

Bez dozvole oba roditelja, niko ne smije izvesti dijete iz njegove zemlje, ni zadržavati ga u inostranstvu.

Primjer: ako djeca idu na ekskurziju ili gostovanja KUD – kulturno-umjetničkog društva u inostranstvu, oba roditelja moraju dati pisanu saglasnost za izlazak djeteta iz zemlje.

ČLAN 12. Izražavanje mišljenja

Dijete ima pravo da uvijek kaže svoje mišljenje, a drugi imaju obavezu da ga saslušaju i uzmu u obzir njegovo mišljenje.

Država treba da obezbijedi da u svim situacijama koje se tiču djeteta, djeca treba da budu saslušana i njihovo mišljenje uzeto u obzir u skladu sa godinama života i zrelošću djeteta. Primjer – pravljenje dokumenta-zakona koji se odnose na djecu; trebalo bi da djeca budu uključena i budu pitana o tome. U slučaju razvoda roditelja, djeca će biti pitana za stav o tome sa kim bi voljela da nastave da žive.

ČLAN 13. Sloboda izražavanja

Svako dijete ima jednako pravo da sazna sve što ga zanima, da traži i prenese informaciju i da iskaže svoje mišljenje u vezi sa tim, osim ako time ne ugrožava interese države i prava drugih.

Za razliku od prethodnog člana da se dječije mišljenje uzme u obzir (jednosmjerno država mora da pita dijete), ovaj član ima dvosmjernu komunikaciju – dijete ima pravo da traži i dobije informaciju (nema glupih pitanja), a druga razlika od člana 12. je da se sloboda izražavanja ne odnosi samo na slobodu iskazivanja mišljenja, već i na slobodan umjetnički izraz djeteta kroz slikanje, glumu...

ČLAN 14. Sloboda misli, savjesti i vjeroispovijesti

Dijete ima pravo na slobodu misli i vjeroispovijesti, a roditelji ili staratelji će mu pomoći u tome.

U slučaju pripadanja manjinskoj vjerskoj zajednici, država-škola treba da obezbijedi vjeronauku za tu djecu, jednako kao i pripadnicima većinske zajednice. Primer je i korišćenje slobodnog dana za praktikovanje vjerskog običaja (pravo na praktikovanje vjerskih običaja – slava, Bajram, Jom Kipur....)

ČLAN 15. Sloboda udruživanja i mirnog okupljanja

Dijete ima pravo da se udružuje sa drugima u borbi za svoja prava sve dok to ne ugrožava prava drugih.

Primjer: kada se cijelo odjeljenje obrati razrednom starješini zbog velikog broja jedinica na pismenom zadatku i traži ponavljanje pismenog zadatka.

ČLAN 16. Pravo na privatnost

Niko ne smije da se miješa u privatnost djeteta, život njegove porodice, da pregleda njegova pisma, prisluškuje njegove razgovore, niti da ga vrijeđa.

Mobilni, dnevnici, password...Roditelj ne treba da gleda tvoj FB. Imaš pravo da ne prihvatiš request /zahtjev za prijatelja od roditelja. Da bi bio primjeren uzor svom djetetu, potrebno je da postoji: reciprocitet – ako roditelj ne dozvoljava da se gleda njegov mobilni, ni on ne smije da gleda dječiji. Ako zbog brige roditelj ipak prekrši privatnost djeteta i pročita njegov dnevnik, i pronađe razlog svoje brige (da se sa djetetom nešto dešava i sl.) obavezno mora reći djetetu, prvo, a potom preduzimati neke akcije, nuditi pomoć i sl., ne preduzimati ništa bez obavještanja djeteta. Ako su njegove brige bile neopravdane, mora se obavezno izviniti djetetu.

Na vršnjačkom nivou: selfie, i sharovanje bez znanja osobe predstavlja zloupotrebu ovog prava. Trebalo bi da se držimo principa - nikada ne raditi nešto što ne bismo voljeli da se nama desi.

ČLAN 17. Pristup odgovarajućim informacijama

Dijete ima pravo na informisanje o svemu što ga zanima u skladu sa svojim godinama, a naročito o pitanjima koja su od interesa za samo dijete.

Ovaj član se odnosi npr. na to da izdavaštvo za djecu i javni TV servis treba da imaju programe prilagođene djeci. Uvažavanje jezičkih potreba djece iz manjinske grupe – postojanje literature na jeziku djece iz manjinske grupe Informisanje djece....Ovaj program je upravo primjer ovog člana na djelu. Informisanje djece o pravima koja imaju, načinima za njihovo ostvarivanje....Imati informaciju o nečemu je prvi korak u participaciji. Ovdje je veoma važna uloga odraslih da djecu upute na dostupne izvore informacija i da ih podstaknu da samostalno tragaju za informacijama. Informisanost direktno podstiče samostalnost tako što djeca i mladi kada dobiju određene informacije mogu preduzeti i neke konkretne akcije u vezi sa tim. (npr. informacije o raznim kampovima, aktivnostima za mlade, može voditi tome da se mlada osoba pridruži grupi koja se bavi tom aktivnošću; isto tako informacije o kontracepciji, sigurnom seksualnom ponašanju moraju biti dostupne mladima)

ČLAN 18. Odgovornost roditelja

Roditelji/staratelji imaju najveću odgovornost za razvoj djeteta. Ako oni nijesu u stanju da to obezbijede, država je dužna da omogući tom djetetu odgovarajuću brigu preko svojih ustanova.

Roditelji imaju odgovornost da djeci obezbijede uslove za ostvarivanje njihovih prava. Ako to oni ne mogu, država će učiniti sve da porodica obezbijedi ta prava. Država treba da pomogne roditeljima u brizi za razvoj djece. Ako roditelj radi, a ima niska primanja, dobija beneficije za vrtić. Na taj način država pomaže roditeljima. Majka ima porodiljsko bolovanje i u ranom periodu može da bude sa svojim djetetom. Ako su oba roditelja nezaposlena, roditelji će dobijati socijalnu pomoć.

ČLAN 19. Zaštita djeteta od zlostavljanja i zanemarivanja

Država je dužna da zaštiti dijete od svega što može da ugrozi njegov normalan život i razvoj.

Nastavnicima je zabranjeno da fizički kažnjavaju djecu. Roditelji ne smiju da tuku djecu.

Primjeri zlostavljanja: fizičko povređivanje, seksualno iskorišćavanje, psihičko zlostavljanje, virtuelno...

Nipodaštavanje, uvrede, povreda dostojanstva....isključivanje iz društva....ogovaranje...

Prisiljavanje djece na prošnj

Dijete treba da se obrati odraslom od povjerenja (roditelj, komšija, rođak...).

Važno je da ima povjerenja i da to ne čuva u sebi.

ČLAN 20. Zaštita djeteta bez roditelja

Ako je dijete odvojeno od svojih roditelja ili mu oni ne pružaju roditeljsku brigu i zaštitu, dijete ima pravo na zaštitu i pomoć države, ali i pravo da pri tom zadrži svoje ime, jezik, vjeru i porijeklo.

Osnovni vidovi zbrinjavanja djece:

Dijete može biti smješteno u hraniteljsku porodicu.

Može biti dato na usvojenje.

Može biti smješteno u odgovarajuću ustanovu za brigu o djeci.

ČLAN 21. Usvojenje

Dijete koje nema roditelje ima pravo na drugu porodicu koja će se starati o njemu, a država treba da im pomogne u tome.

Usvojenje djeteta će biti rješenje ukoliko ne postoji mogućost da roditelji i šira porodica brinu o djetetu.

U slučajevima da ne postoji mogućnost usvajanja u sopstvenoj zemlji, dijete se može dati na usvajanje porodici iz inostranstva.

Član 22. Dijete izbjeglica

Ako je neko dijete izbjeglica, država je dužna da brine o njemu. U tom slučaju, ona će pokušati da pronađe njegove roditelje i odgovarajući dom.

Ukoliko u slučaju rata ili iz bilo kog drugog razloga dijete napusti svoj dom i postane izbjeglica, dobiće svu humanitarnu pomoć, a u slučaju da se razdvoji od roditelja biće učinjeno sve da ih ponovo pronađe.

ČLAN 23. Dijete sa smetnjama u razvoju

Ukoliko dijete ima problema sa zdravljem ili smetnje u razvoju, država je dužna da mu obezbijedi uslove za kvalitetan život i uslove u kojima će biti jednako sa drugima.

Bilo da dijete ima fizičke smetnje (ne može da hoda, ne vidi, ima dijabetes i dr.) ili mentalne smetnje u razvoju, ono treba da ima život nalik drugoj djeci, u uslovima koji obezbjeđuju dostojanstvo, unapređuju samopouzdanje i olakšavaju njegovo aktivno učešće u zajednici. I djeca sa smetnjama treba ravnopravno da se obrazuju, liječe, zaposle, uživaju u kulturi i umjetnosti kao i sva druga djeca.

Član 25. Periodična provjera smještaja

Dijete ima pravo na kvalitetno zbrinjavanje, zaštitu i liječenje. Država je obavezna da provjeri kvalitet uslova zbrinjavanja djeteta.

Ukoliko je dijete smješteno u neku ustanovu bilo zbog liječenja ili iz drugih razloga (nema roditelje, načini- lo je neki prekršaj...) država mora da provjerava da li svako dijete dobija zdravstvenu njegu kakva mu/ joj treba.

ČLAN 24. Zdravstvena zaštita

Dijete ima pravo na najbolje liječenje i oporavak.

Svako dijete treba da dobije najbolji zdravstveni tretman bez obzira na to da li su mu roditelji bogati ili siromašni. Država se obavezuje da u blizini svakog djeteta bude ambulanta.

ČLAN 26. Socijalna zaštita

Dijete ima pravo na pomoć države u situaciji kada nema osnovne uslove za život.

Ukoliko roditelji nijesu u stanju (uslijed bolesti, nezaposlenosti i dr.) da obezbijede osnovne uslove za život i rast svog djeteta, država će im kroz različite vidove socijalne zaštite u tome pomoći.

ČLAN 27. Životni standard

Roditelji/staratelji imaju obavezu da obezbijede djeci osnovne uslove za život, a država da im pomogne u tome ako je potrebno.

Uslovi u kojima dijete raste moraju biti takvi da se ne ometano razvija, ne samo fizički već i mentalno, duhovno, moralno i socijalno.

ČLAN 28. Obrazovanje

Svakom djetetu mora biti dostupno školovanje prema njegovim sposobnostima i mogućnostima.

Sva djeca imaju pravo na besplatnu (minimum) osnovu školu a roditelji zakonsku obavezu da ih u školu upišu. Država će obezbijediti finansijsku pomoć onoj djeci i mladima koji nemaju uslove da se školuju i preduzeti i druge potrebne mjere da djeca i mladi ne odustanu od školovanja.

ČLAN 29. Ciljevi obrazovanja

Svako dijete ima pravo da pokaže i razvija ono što zna i može.

Kroz svoje školovanje, djeca bi trebala da razvijaju svoje sposobnosti, ličnost, da postaju odgovorni građani/ke sposobni da grade i održavaju mir među ljudima, uvažavaju ljudska prava i životnu sredinu, a sve to u obrazovnom sistemu koji poštuje jezičke, kulturne i druge osobenosti djeteta.

ČLAN 30. Dijete pripadnik manjinske grupe

Dijete ima pravo na svoju kulturu, običaje i vjeru, i u tome niko ne sme da ga sprečava.

U onim državama u kojima postoje etničke, vjerske ili jezičke manjine, djetetu koje pripada takvoj manjini biće omogućeno da zajedno sa svojom porodicom uživa svoju kulturu (čuva svoje običaje), da ispovijeda i manifestuje svoju vjeru (slavi svoje vjerske praznike) ili da koristi svoj jezik (ima nastavu na svom materinjem jeziku).

ČLAN 31. Slobodno vrijeme, igra i kulturne aktivnosti

Dijete ima pravo na slobodno vrijeme, igru, odmor i učešće u kulturnim i umjetničkim aktivnostima.

Svako dijete ima pravo na odmor i slobodno vrijeme, na igru i rekreaciju koje odgovaraju uzrastu djeteta i na slobodno učešće u kulturnom životu i umjetnosti, a država će im u tom pomoći. Svakom od njih. Roditelji i dijete treba da se dogovore koliko dugo, gdje, kada i čega će se dijete igrati.

ČLAN 32. Dječiji rad

Država mora da zaštiti dijete od obavljanja bilo kojeg posla štetnog po njegovo zdravlje i obrazovanje. Država određuje sa koliko godina dijete smije da počne da radi, te kažnjava one odrasle osobe koje ne poštuju to pravo.

ČLAN 34. Seksualno iskorišćavanje

Država je dužna da zaštiti dijete od seksualnog zlostavljanja i iskorišćavanja kroz pornografiju i prostituciju.

Ovaj član se odnosi i na prikazivanje i dijeljenje na društvenim mrežama, najčešće video snimaka i fotografija sa pornografskim sadržajem, bez znanja i odobranja mlade osobe koja je snimana.

ČLAN 33. Zloupotreba štetnih supstanci

Država je dužna da zaštiti djecu od zloupotrebe i učešća u proizvodnji i prodaji droga, alkohola, cigareta i drugih štetnih proizvoda.

Država će zaštititi djecu da ne upadnu u bilo koju vrstu zavisnosti; isto tako djeca i mladi imaju odgovornost da se informišu o štetnosti ovih supstanci koje izazivaju zavisnost i budu podrška svojim vršnjacima da prekinu ove, po zdravlje i razvoj štetne navike. Npr. sada bi na svim trafikama trebalo da postoji obavještenje: „Zabranjeno prodavati cigarete djeci ispod 18 godina“.

ČLAN 35. Otmica i trgovina djecom

Država ima obavezu da spriječi otmicu i trgovinu djecom.

Država će štiti dijete od otmice i trgovine djecom koja najčešće završe na ulici proseći ili se baveći prostitucijom. Ova djeca žive u strahu od ljudi koji su ih oteli i/ili „kupili“ i koji uzimaju novac koji djeca prikupe ili zarade na ulici. Ponekad ova djeca odbijaju smještaj u institucijama i vraćaju se na ulicu pa je jako važno da svi zajedno pokušamo da im pomognemo da izađu iz ovog „ropstva“.

ČLAN 37. Mučenje i lišavanje slobode

Dijete ima pravo da ne bude mučeno i okrutno kažnjavano, kao i pravo da mu sloboda ne bude nezakonito oduzeta.

Djeca se ne smiju mučiti, surovo kažnjavati niti ponižavati bez obzira na to šta su učinili. U slučaju da djeca/ mladi počine teži prekršaj ili zločin, postoje propisi kako se sa takvom djecom/ mladima postupuje (humano, ne ugrožavajući dostojanstvo, omogućavajući kontakt sa porodicom...). Sa mladim prekršiocima rade samo posebno obučeni policajci, tužioci, vaspitači i dr.

ČLAN 36. Drugi oblici iskorišćavanja

Dijete ima pravo da ga država štiti od bilo kojeg oblika iskorišćavanja.

Iako na prvi pogled nema tako teške posljedice kao seksualno iskorišćavanje, na primjer djeca se često (zlo) upotrebljavaju u reklamama za određene proizvode koji nijesu namijenjeni djeci ili u političkim kampanjama. Na taj način prodavci i političari žele da iskoriste činjenicu da odrasli ljudi (najveći broj njih) vole djecu i da će zbog toga kupiti njihov proizvod ili glasati za njih. Iako je to zabranjeno i dalje se često dešava.

ČLAN 38. Oružani sukobi

Pravo djeteta je da bude zaštićeno od rata i da ne učestvuje u ratu ako ima manje od 15 godina, a država je obavezna da mu pruži zaštitu i brigu u tom slučaju.

ČLAN 40. Maloljetničko pravosuđe

Ako je dijete optuženo da je uradilo nešto protiv zakona, ima pravo da se prema njemu postupuje pažljivo, uz poštovanje ličnosti djeteta i u skladu s njegovim uzrastom. Pomoć u tome dijete može da traži od roditelja i drugih odraslih osoba koje se bave tim poslom.

Dijete koje je u sukobu sa zakonom ima pravo na postupak kojim se podstiče njegovo dostojanstvo i osjećanje lične vrijednosti pri čemu se vodi računa o njegovom uzrastu. Sudski postupak i smještaj u kaznene institucije biće izbjegnuti kad god je to moguće. Dijete ima pravo na pravnu i drugu pomoć u cilju svoje odbrane.

ČLAN 39. Oporavak

Pravo djeteta je da mu država pomogne da se oporavi i da se vrati svom normalnom životu ako je bilo žrtva nasilja i rata.

Država ima obavezu da obezbijedi fizički i psihički oporavak i vraćanje redovnom i uobičajenom životu djeci koja su bila žrtve oružanih sukoba u ratnim uslovima, koja su bila mučena, zlostavljana, iskorišćavana i zanemarivana.

Vjerovatno je teško zamisliti ovakve situacije iz naše perspektive, ali ima djeca koja su doživjela ovakve situacije, pa kada se dijete izoluje iz takvih situacija (prestanu oružani sukobi, dijete bude spašeno od mučenja, zlostavljanja i sl.) oporavak djeteta će se odvijati u uslovima koji podstiču zdravlje, samopoštovanje i dostojanstvo djeteta.

PREPORUČENA DODATNA LITERATURA:

Kijevčanin S. (2013), „Ti imaš pravo – vodič kroz prava deteta za decu i mlade“, Save the Children BiH

Maletin Uljarević B., Kijevčanin S. (2006), Materijal sa „Treninga o rodnoj ravnopravnosti“ za grupu studenta studija za omladinski rad u zajednici, Beograd

Ranković J., Marković S. (2003), „Uaaaa diskriminacija“, Beograd, Grupa „Hajde da“

Ršumović Lj. (1998), „Bukvar dečjih prava“, Beograd